

آموزه‌های اخلاقی و عرفانی صحیفه سجادیه

منتخبی از

ریاض السالکین

صدرالدین سید علی خان مدنی
(د. ۱۱۲۰ ق)

تلخیص و گزینش صادق حسن‌زاده

ترجمه مهدی حسن‌زاده

فهرست مطالب

۱۹	سخن ناشر.....
۲۱	مقدمه.....
۳۶	نیایش یکم: ستایش و سپاس خداوند والا.....
۳۹	آگاهی بخشی.....
۴۰	تتمه ای مهم.....
۴۳	سخنی از نظام الدین نیشابوری درباره نیایش.....
۴۴	سخنی از ابوالقاسم نیشابوری درباره ارتباط نیایش و پرستش.....
۴۹	معنای الهام و تفاوت آن با امور همانند.....
۵۵	مراتب توحید.....
۵۸	معنا و مراتب مقام رضا.....
۵۸	معنای عفو و رابطه آن با رضا.....
۶۰	برزخ.....
۶۱	ماندگاری جان انسان پس از نابودی تن.....
۶۲	مراد از تاریکی های برزخ و معنای روشنی بخشی به آن ها.....
۶۳	نقل و نقد آرای یکی از فلاسفه درباره برزخ.....
۶۴	تعلق روح پس از جدایی از بدن مادی به بدن هایی همانند آن ها.....
۶۸	ادامه شرح برخی واژگان و عبارت های نیایش یکم.....

- ۶۹..... شهادت دهندگان در روز قیامت
- ۷۰..... «اعلیٰ علیین»
- ۷۱..... معنای «نبی» و «رسول» و تفاوت آن‌ها
- ۷۳..... علت یاد کردن از فرشتگان پیش از پیامبران
- ۷۴..... «دارالمُقامة»
- ۷۶..... تعریف اخلاق و ستایشی کوتاه از خوی خوش
- ۷۷..... «طیبات»
- ۷۸..... «تسخیر» و گونه‌های آن
- ۸۲..... امتحان الهی
- ۸۴..... کیفیت توبه بنی اسرائیل
- ۸۵..... تکلیف‌های الهی، برابر با طاقت و توان ما
- ۸۸..... چگونگی ادای حق الهی
- ۸۹..... شناخت اولیا و دوستان خدا
- ۹۱..... معنای شهید و شهادت
- ۹۳..... معنای صفت «ولی» برای خداوند
- ۹۳..... معنای صفت «حمید» برای خداوند سبحان
- ۹۶..... نیایش دوم: درود بر پیامبر خدا ﷺ
- ۹۷..... علت دعوت به صلوات بر پیامبر ﷺ
- ۹۸..... شروط استجاب دعا
- ۹۹..... روایت‌هایی در فضیلت درود بر حضرت پیامبر ﷺ
- ۱۰۰..... معنای لغوی و اصطلاحی «جَنّت»
- ۱۰۱..... فایده دعای امت اسلامی برای حضرت پیامبر ﷺ
- ۱۰۲..... سخنی درباره شفاعت

۱۰۳.....	گونه‌های شفاعت
۱۰۳.....	تبدیل بدی‌ها به نیکی‌ها
۱۰۸.....	نیایش سوم: درود بر فرشتگان بر دوش‌کشنده عرش و هر فرشته مقرب دیگر
۱۱۲.....	توانمندی و امانت‌داری حضرت جبرئیل علیه السلام
۱۱۲.....	برتری حضرت جبرئیل علیه السلام بر جناب میکائیل علیه السلام
۱۱۳.....	روح
۱۱۳.....	حجب الهی
۱۱۵.....	مقصود از روح در کلام دیگر امام علیه السلام
۱۱۸.....	فرشته مرگ
۱۲۰.....	منکرو نکیر
۱۲۱.....	«رومان»
۱۲۳.....	بایستگی باور به «منکر» و «نکیر»
۱۲۴.....	«بیت معمور»
۱۲۶.....	فرشته دوزخ «مالک»
۱۲۶.....	بهشت و گونه‌های آن
۱۲۹.....	فراوانی بسیار فرشتگان
۱۳۵.....	نیایش چهارم: درود بر پیروان پیامبران و باورمندان به ایشان
۱۳۷.....	تعداد پیامبران
۱۳۸.....	یاران راستین معصومان علیهم السلام
۱۴۰.....	امیدواری به پاداش الهی و ثمرات مثبت آن
۱۴۲.....	معنای رهبت
۱۴۵.....	نیایش پنجم: دعا برای خود و خانواده
۱۴۶.....	شرح دعایی از حضرت پیامبر صلی الله علیه و آله در سجده

۱۵۱.....	حکایتی شنیدنی.....
۱۵۲.....	حقیقت قلب.....
۱۵۳.....	دل و گرایش‌هایش.....
۱۵۶.....	نیایش ششم: نیایشی در بامداد و شامگاه.....
۱۵۸.....	گناهان کوچک و بزرگ.....
۱۶۳.....	معنای نسبی بودن کوچکی و بزرگی گناهان و رابطه آن با آمرزش آن‌ها.....
۱۶۴.....	رابطه پافشاری بر گناهان بزرگ با عدالت انسان.....
۱۷۱.....	چیستی و چندگونگی عبادت.....
۱۷۴.....	علت نام بردن از جهت‌های چهارگانه از زبان ابلیس.....
۱۷۶.....	چهار نیروی درونی انسان، عوامل بدبختی وی.....
۱۷۷.....	محبت میان خدا و بندگان.....
۱۷۹.....	محبت و دوستی.....
۱۸۱.....	محبت خداوند و الانسبت به جلیگانش.....
۱۸۳.....	گستره محبت محبوب.....
۱۸۵.....	خیرو شر.....
۱۹۵.....	شکر.....
۱۹۶.....	مراتب خودداری از گناهان.....
۱۹۸.....	کلمه توحید.....
۲۰۱.....	معنای طیب و طاهر.....
۲۰۳.....	نیایش هفتم: نیایش آن حضرت هنگامی که پیشامد مهمی رخ می‌داد یا کار سختی پیش می‌آمد و نیز هنگام غم و اندوه.....
۲۰۴.....	چگونگی درخواست زدایش گرفتاری‌ها.....
۲۰۵.....	معنای کلمه جلاله «الله».....

۲۰۵	معنای عرش الهی
۲۰۸	نیایش هشتم: پناه جویی به خداوند والا از ناراحتی ها و اخلاق ناپسند و کردار ناروا
۲۰۹	حسادت
۲۱۱	حسادت و چند نکته
۲۱۲	صبر و شکیبایی
۲۱۳	سخنی درباره شکایت به خداوند والا
۲۱۴	قناعت
۲۱۶	تندخویی و بداخلاقی
۲۱۷	قوم گرایی
۲۱۸	هوای نفس
۲۲۰	سنجشی میان خرد و خواهش های انسانی
۲۲۲	حالت های انسان در برابر خواهش های نفسانی
۲۲۶	خوار شمردن مسلمان تهیدست
۲۲۸	شکر
۲۲۹	آگاهی بخشی
۲۳۱	ظلم
۲۳۱	یاری ستمگران در کارهای روا
۲۳۸	عُجب و خودپسندی
۲۴۰	نیت نیک و بد
۲۴۱	گونه های انسان ها در برابر کارهای نیک و بد
۲۴۵	اسراف
۲۵۶	نیایش نهم: آرزومندی به درخواست آمرزش از خداوند شکوهمند
۲۵۷	توبه

۲۵۷.....	آثار و ثمرات توبه
۲۵۸.....	چگونگی توبه پروردگار
۲۵۸.....	معانی متعدد واژه «هَمَّ»
۲۶۳.....	نیایش دهم: پناه بردن به خداوند والا
۲۶۷.....	نیایش یازدهم: خوش عاقبتی
۲۷۲.....	نیایش دوازدهم: اعتراف به گناه و درخواست توبه از خداوند والا
۲۷۴.....	چگونگی سازگاری عصمت با آمرزش خواهی معصومان علیهم السلام
۲۸۰.....	نیایش سیزدهم: درخواست نیازها از خداوند والا
۲۸۲.....	والا ترین مرجع نیازها
۲۸۵.....	امید و اعتماد به خداوند والا
۲۹۱.....	حکایت‌هایی درباره امید به خدا و نومیدی از بندگان
۲۹۵.....	سبب
۳۰۱.....	نیایش چهاردهم: آن‌گاه که بر او ستمی می‌شد یا از ستمکاران آنچه را ناخوش داشت می‌دید
۳۰۶.....	گونه‌های دستیابی به خشنودی خداوند والا
۳۰۷.....	سازگاری خشنودی به چیزی با دعای برزایش آن
۳۱۱.....	نیایش پانزدهم: آن‌گاه که بیمار می‌شد یا اندوه و گرفتاری‌ای به او روی می‌آورد
۳۱۲.....	دستیابی به بخشش خداوند والا
۳۱۲.....	زدایش گناهان با بیماری‌ها
۳۱۷.....	حکمت بیماری‌ها
۳۲۳.....	نیایش شانزدهم: به هنگام آمرزش خواهی از گناهان و یا زاری در بخشایش جویی از عیب‌ها
۳۳۸.....	توکل
۳۳۹.....	خشیت

سخن ناشر

عن عبدالسلام بن صالح الهروي قال: سَمِعْتُ أَبَا الْحَسَنِ عَلِيَّ بْنَ مُوسَى الرِّضَا عَلَيْهِ السَّلَامُ يَقُولُ: رَجِمَ اللَّهُ عَبْدًا أَحْيَا أَمْرًا؛ فَقُلْتُ لَهُ: وَكَيْفَ يُحْيِي أَمْرَكُمْ؟ قَالَ: يَتَعَلَّمُ عُلُومَنَا وَيُعَلِّمُهَا النَّاسَ، فَإِنَّ النَّاسَ لَوْ عَلِمُوا مَا حَسَنَ كَلَامِنَا لَاتَّبَعُونَا.

حمد و سپاس بی حد خداوند بزرگ و دانا را بزد که غایت آفرینش انسان را معرفت و عبودیت ذات مقدس خود قرار داد و فرمود: ﴿وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنْسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ﴾^۱. درود بر پیامبران الهی به ویژه حضرت خاتم انبیا محمد مصطفی ﷺ که با تزکیه و تعلیم کتاب و حکمت، زمینه ساز تحقق این هدف متعالی شدند و سلام بر امامان معصوم علیهم السلام، به خصوص عالم آل محمد ﷺ، حضرت امام علی بن موسی الرضا ﷺ که ستارگان پرفروغ آسمان معرفت و عبودیت اند و راهنمایان بشر در صراط مستقیم معرفت و بندگی، و رحمت خدا بر عالمان و پژوهشگرانی که در طول تاریخ با فراگیری و نشر علوم و معارف اسلامی به احیای امرامامت و ولایت پرداخته و مردم را با زیبایی های فرهنگ اصیل اهل بیت ﷺ آشنا ساخته اند.

۱. عیون اخبار الرضا ﷺ، ج ۱، ص ۳۰۷؛ از امام رضا ﷺ شنیدم که می فرمود: خدا رحمت کند کسی که امر ما را زنده کند. عرض کردم: امر شما را چگونه زنده کند؟ فرمود: علوم ما را فراگیرد و به مردم بیاموزد، که اگر مردم زیبایی های کلام ما را بدانند از ما پیروی خواهند کرد.
۲. ذاریات / ۵۶: «و جن و انس را نیافریدم مگر برای آنکه مرا بپرستند».

بنیاد پژوهش‌های اسلامی آستان قدس رضوی براساس نگاه ژرف تولیت فقید این آستان ملک‌پاسبان در سال ۱۳۶۳ به دستور معظّم له تأسیس شد و با الهام از منویات رهبر کبیر انقلاب اسلامی، حضرت امام خمینی علیه السلام و دیدگاه‌های حکیمانه خلف صالح ایشان، مقام معظّم رهبری، حضرت آیت‌الله العظمی خامنه‌ای مدظله العالی، و رهنمودهای تولیت معزّز، با تشکیل گروه‌های پژوهشی و استفاده از نخبگان حوزه و دانشگاه، در راستای تأمین نیازهای فرهنگی جامعه و نظام اسلامی و نسل جوان و زائران بارگاه منور رضوی، به پژوهش و نشر علوم و معارف اسلامی نبوی و سیره اهل بیت عصمت علیهم السلام پرداخته و به فضل الهی به توفیقات ارزنده‌ای دست یافته است.

***

کتاب ریاض السالکین اثر علامه سید علی خان مدنی (۱۰۵۲-۱۱۲۰ق) شرح صحیفه سجادیه امام زین العابدین علیه السلام، یکی از بهترین و مهم‌ترین شرح‌های آن به شمار می‌آید. این کتاب در هفت جلد و به زبان عربی چاپ و منتشر شده و بیشتر برای علما و طلاب قابل استفاده بوده است. از این رو مترجمان فرهیخته اثر با گزینش نکته‌های اخلاقی و عرفانی این مجموعه ارزشمند، آن را به زبان فارسی برگردانده‌اند تا عموم مردم از مطالب آن بهره‌مند شوند.

بنیاد پژوهش‌های اسلامی
آستان قدس رضوی